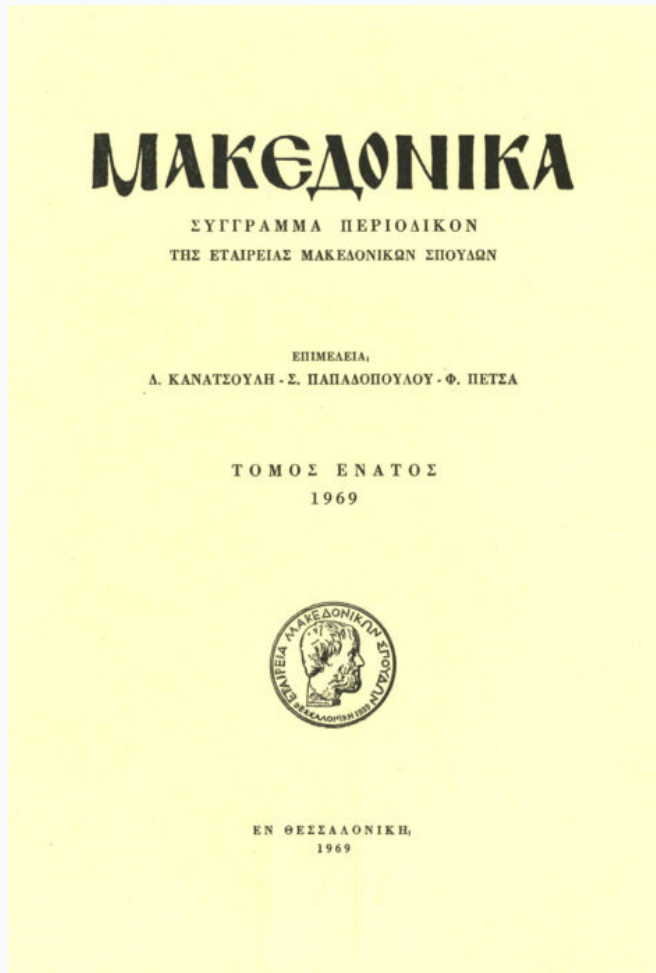

Μακεδονικά

Τόμ. 9 (1969)

Παναγιώτου Κ. Γυιόκα. Η συμμαχία του Φιλίππου Ε' μετά του Αννίβα κατα της Ρώμης (διάλεξις)

Δημήτριος Κανατσούλης

doi: [10.12681/makedonika.1068](https://doi.org/10.12681/makedonika.1068)

Copyright © 2015, Δημήτριος Κανατσούλης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Κανατσούλης Δ. (1969). Παναγιώτου Κ. Γυιόκα. Η συμμαχία του Φιλίππου Ε' μετά του Αννίβα κατα της Ρώμης (διάλεξις). *Μακεδονικά*, 9, 377–381. <https://doi.org/10.12681/makedonika.1068>

διετήρησεν ἐξ ἀρχῆς μέχρι τέλους τὴν αὐτὴν θέσιν) ὑπὸ τοῦ κ. Μικρογιαννάκη γίνεται κατὰ τρόπον ὑποδειγματικόν, μὲ πλήρη κατανόησιν τῶν πηγῶν καὶ μὲ εὐρυτάτην γνώσιν τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας. Εἰς ἐπὶ μέρους ζητήματα εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχουν διαφοραὶ, ἐρωτηματικά ἢ συμπληρώσεις. Τὸ πρόβλημα π.χ. τῶν πηγῶν, τὰς ὁποίας χρησιμοποιοῦν οἱ ἀναφέροντες τὰς ἐπιστολάς συγγραφεῖς θὰ ἔπρεπεν ἴσως νὰ τεθῆ ἐκ νέου, ὅπως ἐπίσης γενικώτερον καὶ τὸ πρόβλημα τῆς γνησιότητος τοῦ κειμένου τῶν ἀποδιδόμενων εἰς ἀμφοτέρους ἐπιστολῶν. Ἐξ ἄλλου ἐπὶ πλεόν τῆς παραπομπῆς εἰς Φίλιππον 16 τοῦ Ἰσοκράτους, καλὸν θὰ ἦτο νὰ προστεθοῦν καὶ τὰ χωρία 4 καὶ 5 (ἀπὸ Κρίδου μέχρι Σινώπης καὶ ἀπὸ Κιλίκιας μέχρι Σινώπης). Ἄλλὰ βεβαίως δὲν ὑπάρχει ἐπιστημονικὴ ἐργασία, εἰς τὴν ὁποίαν νὰ μὴ δύναται κανεὶς νὰ προσδέσῃ, νὰ ἀφαιρέσῃ ἢ μὲ τὴν ὁποίαν νὰ διαφωνήσῃ. Ὁ κ. Μικρογιαννάκης καὶ τὰς πηγὰς γνωρίζει ἐν χρησιμοποίῃ καὶ τὴν περὶ αὐτῶν βιβλιογραφίαν νὰ συμπεριλαμβάνεται, καὶ μὲ εὐθυκρίσιν νὰ συζητῆ τὰ ἐκάστοτε τιθέμενα ζητήματα. Ἐν τῷ συνόλῳ τῆς ἐργασίας του — καὶ μάλιστα ἐπὶ τόσον πολυπλόκου θέματος — εἶναι ὑποδειγματικὴ καὶ ἀποτελεῖ σαφὲς δείγμα τῶν λαμπρῶν ἰκανότητων του.

ΒΑΣ. ΛΑΟΥΡΔΑΣ

Παναγιώτου Κ. Γυϊόκα. Ἡ συμμαχία τοῦ Φιλίππου Ε' μετὰ τοῦ Ἀννίβα κατὰ τῆς Ρώμης (διάλεξις), Θεσσαλονίκη 1969, σελ. 61.

Πρόκειται περὶ ὁμιλίας, γενομένης τὴν 12ην Φεβρουαρίου 1969 ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν καὶ δημοσιευθεῖσης ἀργότερον μετὰ πολλῶν ὑποσημειώσεων εἰς τὰ Δημοσιεύματα τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν (Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη ἀρ. 28).

Εἶναι ἀξίεπαίνοσ ἢ προσπάθεια τοῦ κ. Γυϊόκα νὰ καταστήσῃ γνωστὰ φλέγοντα θέματα τῆς πατρίου ἡμῶν ἱστορίας εἰς εὐρύτερον κοινόν, περισσότερον δὲ ἐπαίνετῃ, διότι διὰ τῆς διαλέξεως ταύτης ἠθέλησε νὰ ἐξάρῃ τοὺς ἀγῶνας τῶν Μακεδόνων καὶ τοῦ βασιλέως τῶν Φιλίππου Ε' ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος, ἀπειλομένης τότε ὑπὸ τῶν Ρωμαίων.

Ἡ ὁμιλία διαιρεῖται εἰς τέσσαρα μέρη: Εἰς τὸ α) γίνεται λόγος περὶ τῶν ἀτελευτήτων πολέμων τῶν ἐλληνικῶν πολιτειῶν μεταξὺ τῶν ἀπὸ τοῦ 224 π.Χ. μέχρι τῆς συνθήκης τῆς Ναυπάκτου (217) καὶ τῶν ἐπιμόνων προσπαθειῶν τοῦ Φιλίππου Ε' καὶ ἐν μέρει τοῦ προκατόχου του Ἀντιγόνου τοῦ Δάσωνος ὑπὲρ εἰρηνεύσεως τῶν Ἑλλήνων καὶ συνενώσεως αὐτῶν ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῶν Μακεδόνων πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ ἐκ Δυσμῶν κινδύνου. β) Ὁ Φίλιππος διαπνεόμενος ὑπὸ τῆς πανελληνίου ἰδέας καὶ ἔχων συμφώνους καὶ τὰς πλείστας τῶν ἐλληνικῶν πολιτειῶν ἐπιτυγχάνει ἐν τέλει τὴν οὐγκλησιν τῶν ἀντιπροσώπων τῶν πόλεων καὶ τὴν ὑπογραφὴν τῆς συνθήκης τῆς Ναυπάκτου, ἀποτυγχάνει ὁμως νὰ ἀποβιβάσῃ δυνάμεις εἰς τὴν Ἰταλίαν πρὸς βοήθειαν τοῦ ἀγωνιζομένου κατὰ τῶν Ρωμαίων Καρχηδονίου στρατηγοῦ Ἀννίβα. Εἰς τὸ γ) μέρος ὁ σ. πραγματεύεται περὶ τῆς συμμαχίας Φιλίππου - Ἀννίβα (215π.Χ.), συναφθείσης μετὰ τὴν νίκην τῶν Καρχηδονίων εἰς τὰς Κάνας, καὶ τῶν ἐπακολουθησάντων αὐτὴν γεγονότων καὶ τέλος τὸ δ) ὑπεραμύνεται τῆς πολιτικῆς τοῦ Φιλίππου Ε' κατὰ τῶν ἱστορικῶν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι θεωροῦν τοῦτον ὑπαίτιον τῆς ὑποδουλώσεως τῶν Ἑλλήνων εἰς τοὺς Ρωμαίους, διότι οὗτος δῆθεν διὰ τῆς συμμαχίας ταύτης ἐπροκάλεσε τὴν Ρώμην, ὥστε νὰ ἀναμειχθῆ εἰς τὰ ἐλληνικά πράγματα.

Ἡ ὅσις αὐτῆ τοῦ σ. εἶναι ὀρθὴ καὶ δικαιολογεῖται ἀπολύτως ἢ ὀχι μὲν πολεμικῇ, τὴν ὁποίαν ἀσκεῖ κατὰ τῶν ἀντιφρονούντων, τῶν ἰσχυριζομένων ὅτι ὁ Φίλιππος δὲν εἰσήκουσε τὰς συστάσεις τοῦ συνετοῦ Ἀράτου, ἀλλὰ παρεσύρθη ὑπὸ κακῶν συμβούλων καὶ τῆς ἐπεκτατικῆς πολιτικῆς του, διὰ τὴν ἐμπλακῆ εἰς ἀκαιρον καὶ ὀλεθριον πόλεμον μὲ τὴν

Ρώμην. 'Αλλ' ὁ Φίλιππος οὐδέποτε ἤσκησε ἱμπεριαλιστικὴν πολιτικὴν οὔτε ἄλλος τις τῶν Ἀντιγониδῶν. Οἱ βασιλεῖς τῆς ἑλληνιστικῆς Μακεδονίας ἀπέβλεπον ἀπλῶς εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ἰσορροπίας τῶν δυνάμεων, τὴν διαφύλαξιν τῶν κτήσεών των ἐν Ἑλλάδι καὶ τὴν διὰ παντός τρόπον ἀποτροπὴν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐγκατασταθῇ πάσα ἄλλη μεγάλη δύναμις εἰς τὴν Βαλκανικὴν. Ἡ Ρώμη, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἔδιδεν ἀφορμὴν ὁ Φίλιππος, θὰ ἀνεμειγνύετο ὅπωςδῆποτε εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος, ὅχι διότι τότε εἶχεν ἀρχίσει νὰ διαμορφώνεται εἰς τοὺς πολιτικοὺς κύκλους τῆς Ρώμης ἡ ἰδέα τῆς κοσμοκρατορίας, ἀλλὰ διὰ λόγους ἀμύνης, ὅπως συνέβη καὶ προηγουμένως μετὰ τὸν πρῶτον Καρχηδονιακὸν πόλεμον διὰ τῆς δημιουργίας μικροῦ προτεκτοράτου πέραν τοῦ Ἀδρίου.

Παρὰ ταῦτα ἡ μελέτη ἀπὸ ἀπόψεως μεθόδου παρουσιάζει ἐλλείψεις τινάς, γέμει δὲ σφαλμάτων καὶ ἀνακριβειῶν. Οὕτω, παρ' ὅλον ὅτι ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεὺς ὁμολογεῖ (σελ. 54) ὅτι τὸ θέμα αὐτοῦ εἶναι ἡ συνθήκη συμμαχίας τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Ἀννίβα κατὰ τῆς Ρώμης, πολὺ ὀλίγον ἀσχολεῖται μὲ αὐτήν, ἐνθ' παραθέτει πλῆθος λεπτομερειῶν ἀσημάντων διὰ γεγονότα προηγηθέντα ταύτης, ὅπως ἀκριβῶς ἐκτίθενται εἰς τὸν Πολύβιον. Παραθέτει ἀπλῶς ἐν περιλήψει καὶ ἀσπασματικὸς τὸ περιεχόμενον τῆς συνθήκης, ἐν δὲ ταῖς ὑποσημειώσεσι τμήματα μόνον τοῦ ἀρχαίου κειμένου, ὅχι πάντοτε ἀντίστοιχα πρὸς τὰ τῆς περιλήψεως. Τίς ὁ πρακτικὸς σκοπὸς τούτου; Δὲν θὰ ἦρκει νὰ σημειώσῃ τὰ στοιχεῖα (Πολυβ. VII, 9, 1-17), ὑπὸ τὰ ὁποῖα ἀπαντᾷ ἡ συνθήκη, καὶ ὁ μελετητὴς θὰ εὕρισκεν ἕνα κείμενον τοῦ Πολυβίου, ἵνα ἐλέγξῃ τὸ περιεχόμενον τῆς συνθήκης. Ἄλλωστε τὸ αὐτὸ ἀναγκάζεται νὰ πράξῃ καὶ τώρα μὲ τὰ ἀνεπαρκῆ τμήματα τοῦ κειμένου. Ἐπὶ πλέον δὲν κάμνει χρῆσιν ὅλων τῶν πηγῶν, τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν συνθήκην, ὡς τοῦ Λιβίου XXIII, 34, τοῦ Ἰουστίνου XXIX, 4, 1-4 καὶ τοῦ Δίωνος Κασσίου XV (Ζωναρᾶς 9, 3), καὶ παραλείπει οὐσιώδη βιβλιογραφίαν καὶ δὴ μεταγενεστέραν, π.χ. U. Kahrstedt, Zwei Urkunden aus Polybios. II. Die «Herren Karthager», ἐν N.G.G. 1923, 99 κέ. Bickerman, TAPA 75 (1944) 87 κ.έ. A JPh 73 (1952) καὶ 73 (1953) 1 κ.έ. R. Dussaud, CRAI 1947, 217 κ.έ. M. Holleaux, La Macédoine et l'orient grec ἐν Etudes d'épigraphie et d'histoire grecques, τόμ. V (1957) 295 - 302. Νομίζω, πάντα ταῦτα ἦσαν ἀπαραίτητα, ἐφ' ὅσον δὲν ἠρκέσθη νὰ δημοσιεύῃ τὴν μελέτην του ὡς ὁμιλίαν, ἀλλ' ἐπρωτίμως νὰ ἐμφανίσῃ ταύτην ὡς ἔργον ἐπιστημονικὸν μετὰ παραπομπῶν εἰς τὰς πηγὰς καὶ τὰ σύγχρονα βοήθημα. Δὲν ἐμελέτησε καλῶς τὸ περιεχόμενον τῆς συνθήκης οὔτε ἐνεβάθυνεν εἰς αὐτήν. Τοῦτο τὸν κάμνει ἐνίοτε νὰ παρανοῇ τὰ πορίσματα τῶν ἐρευνητῶν. Οὕτως εἰς τὴν σελ. 43 (ὑποσημ.) λέγει ὅτι ὁ M. Holleaux ὑποθέτει ὅτι εἰς τὸ κείμενον τῆς συνθήκης ὑπῆρχον καὶ μυστικοὶ ὄροι. Ἄλλ' ὁ Holleaux χρησιμοποιοῖ τὴν φράσιν la convention adjointe, ἡ ὁποία δὲν σημαίνει ὄρον, πολὺ ὀλιγώτερον μυστικὸς ὄρος, ἀλλὰ συμφωνίαν (δὴ συμφωνον, κατὰ τὸν κ. Γυϊόκα, σελ. 47). Εἰς ἄλλην ἐργασίαν (Rome, La Macédoine et l'orient grec, ἔ.ἀ. 299) ὁ ἴδιος τονίζει τὴν ἔννοιαν ταύτην τῆς λέξεως convention: Philippe devait renforcer l'armée d' Hannibal dans les conditions fixées par une convention (symphonia) speciale. Δὲν ὑποθέτει δὲ οὕτος, ὅπως πιστεύει ὁ σ., ἀλλ' εὕρισκει τὴν συμφωνίαν αὐτὴν ἐν τῷ κειμένῳ: Πολύβ. VII, 9, 11 καὶ ὡς ἂν συμφωνήσωμεν. Ἡ ὑπόθεσις λοιπὸν τοῦ Holleaux (toute vraisemblance) δὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν πρόσθετον συμφωνίαν, ἀλλ' εἰς τὸ ἀκριβῆς περιεχόμενον ταύτης, τὸ ὁποῖον δὲν ὀρίσθη εἰς τὴν ὑπογραφείσαν ἐν Ἰταλίᾳ μεταξὺ Ἀννίβα καὶ ἀπεσταλμένων τοῦ Φιλίππου συνθήκην (ἴσως νὰ ὑπῆρχεν εἰς τὸ προσκομισθὲν ὑπὸ τῆς δευτέρας πρεσβείας ἔγγραφον). Δι' αὐτὸ ὁ Holleaux δὲν εἶναι κατηγορηματικὸς καὶ ἀλλοῦ μὲν ὑποθέτει ὅτι ὁ Φίλιππος ἀνέμενε, κατὰ τὴν συμφωνίαν, τὴν ἀποστολὴν πλοίων ἐκ μέρους τοῦ Ἀννίβα πρὸς βοήθειάν του, ἀλλοῦ δὲ ὅτι θὰ ἔσπευδεν ὁ ἴδιος νὰ ἐνισχύσῃ τὰς δυνάμεις αὐτοῦ. Τοῦτο πληρέστερον (ὄχι ὡς γεγονὸς ἐξηκριβωμένον, σελ. 47) ὁ H. Berve (Gr. Gesch. II, 329) διατυπώνει λέγων: versparr er den Karthagern die Sendung eines Hilfsheeres nach Italien, das auf nûnischen Schiffen ubergesetzt werden sollte.

'Αλλά καὶ τὸ ἄλλο μέρος τῆς μελέτης, τὸ ἀφορῶν εἰς τὴν πρό τῆς ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης ἐποχὴν, δὲν εἶναι ἄμοιρον σφαλμάτων καὶ παραπονήσεων. Εἰς τὴν σελ. 20 π.χ., ἀναφερόμενος ὁ συγγραφεὺς εἰς τὰ γεγονότα τοῦ 220/19 π.Χ., λέγει: «κατόπιν τοῦ στασιαστικοῦ κινήματος ἐξελέγησαν νέοι ἔφοροι, οἵτινες συνῆψαν συμμαχίαν μετὸς Αἰτωλοῦς καὶ ἀνέλαβον τὴν ὑποκρέωσιν νὰ προσβάλουν τὴν Ἄχαιαν κατὰ τὴν προσεχῆ ἄνοιξιν τοῦ ἔτους 219 π.Χ. Τοιουτοτρόπως, οἱ μὲν Αἰτωλοὶ εὐθαρσῶς ἀνελάμβανον τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις, οἱ δὲ Ἄχαιοί, στηριζόμενοι εἰς τὴν ἀκμὴν τοῦ Φιλίππου, ἡσυχάζον». Ἄλλὰ διατὶ οἱ Ἄχαιοί, οἱ ὅποιοι ἐστηρίζοντο εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς δυνάμεως τοῦ Φιλίππου, ἡσυχάζον; Δὲν θὰ ἔπρεπε ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας νὰ εἶναι εὐτολμότεροι τῶν Αἰτωλῶν; Ἡ μήπως ἀνέμενον τὰ πάντα ἀπὸ τὸν Φίλιππον; Καὶ ὁμοίως ὁ Πολύβιος IV, 36, 7, ἀπὸ τὸν ὅποιον ἀντλεῖ τὰς πληροφορίες ὁ σ., τοποθετεῖ τὰ πράγματα πολὺ καλά. Λέγει λοιπὸν: παραδόξως δὲ καὶ κατὰ νοῦν τοῖς Αἰτωλοῖς τῶν πραγμάτων προεκχωρηκόντων οὗτοι μὲν εὐθαρσῶς ἐνέβαινον εἰς τὸν πόλεμον, οἱ δ' Ἄχαιοὶ τάναντία. Δηλ. οἱ Αἰτωλοὶ, ἐπειδὴ παρὰ προσδοκίαν ἐξειλίσσοντο τὰ πράγματα εὐνοϊκῶς, κατήρχοντο εὐθαρσῶς εἰς τὸν πόλεμον, ἐνθ' οἱ Ἄχαιοὶ τούναντίον, δὲν κατήρχοντο εὐθαρσῶς εἰς τὸν πόλεμον, διότι δὲν ἦσαν ἀκόμη δι' αὐτοὺς εὐνοϊκαὶ αἱ περιστάσεις. Τὴν αἰτιολογίαν προσθετεῖ ὁ ἴδιος ὁ Πολύβιος (ἐδ. 8): Φίλιππος μὲν γάρ, ἐφ' ᾧ τὰς ἐλπίδας εἶχον, ἀκμὴν ἐγίνετο περὶ παρασκευῆν. Ὁ Φίλιππος δηλ., εἰς τὸν ὅποιον ἐστήριζον τὰς ἐλπίδας, ἀκόμη κατεγίνετο μὲ τὴν προετοιμασίαν τοῦ στρατοῦ του, τ.ἔ. δὲν εἶχε συμπληρώσει τὰς ἐτοιμασίας του, καὶ δι' αὐτὸ οἱ Ἄχαιοὶ ἦσαν ἐφεκτικοί. Ἡ λέξις λοιπὸν «ἀκμὴν» ἐδῶ εἶναι χροικὸν ἐπίρρημα, πού σημαίνει «ἀκόμη», καὶ οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει μετὴν ἀκμῆν τοῦ Φιλίππου. Ἡ παρανόησις τῆς λέξεως αὐτῆς προεκάλεσε τὴν σύγχυσιν εἰς τὸν συγγραφεὰ τῆς μελέτης.

Ὁμοίως ἀνακριθῆ καὶ ἀβασάνιστα εἶναι ὅσα λέγει εἰς τὴν σελ. 37 περὶ τοῦ Ἰλλυριοῦ βασιλέως Σκερδιλαΐδα, ὁ ὅποιος «ἰσχυρίζομενος οὐτὶ δὲν εἶχε λάβει ἀπὸ τὸν Φίλιππον τὴν ὑπεσχημένην ἔτησίαν ἀμοιβήν του τῶν 20 ταλάντων, παρеспόνδησε καὶ παραλάβων τὰ περὶ τὴν Λευκάδα πλοῖα κατέλαβε τὴν μικρὰν πόλιν τῆς Πελαγονίας Πισσαίων καὶ προσταίρισθ κλπ.». Καὶ πάλιν ὁ σ. ἐδῶ, μὲ τὸν τρόπον πού ἐκθέτει τὰ πράγματα, κάμνει παραλογισμόν. Διότι παρασπονδεῖ ὄχι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος δὲν λαμβάνει τὴν ὑπεσχημένην ἀμοιβήν, ἀλλ' ὁ μὴ ἐκτελῶν τὴν ὑπόσχασίν του (κατὰ τὴν κοινὴν ἐπισημασίαν). Ὁμοίως ἀκατανόητα εἶναι καὶ ὅσα λέγει ἐν συνεχείᾳ, ὅτι δηλ. ὁ Σκερδιλαΐδας, ἀφού παρέλαβε τὰ περὶ τὴν Λευκάδα πλοῖα, κατέλαβε τὸ Πισσαίον. Ἀφήνεται δηλ. νὰ ἐννοηθῆ ὅτι τὰ πλοῖα ἐχρησιμοποιήθησαν διὰ τὴν κατάληψιν τῆς πελαγονικῆς αὐτῆς πόλεως. Ἄλλ' αὕτη εὐρίσκεται εἰς τὸ ἔσωτερικόν καὶ ἀπέχει ἀπὸ τὴν θάλασσαν πολλὰς ἡμέρας. Διατὶ συσχετίζει μὲ τὴν ἐπιχειρήσιν του κατὰ τοῦ Πισσαίου τὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἀπῆλθον ἀπὸ τὴν Λευκάδα εἰς ἄλλην ἐποχὴν καὶ ἔλαβον ἄλλην κατεύθυνσιν; Δυστυχῶς καὶ ἐδῶ ὁ σ. παρανοεῖ τὸν Πολύβιον. Ὁ Πολύβιος V, 108, 1 λέγει: καὶ καταλάβων (ὁ Φίλιππος) τὸν Σκερδιλαΐδαν, ἐπὶ τῆ προφάσει τῶν προσοφειλομένων χρημάτων, πρὸς ἃ καὶ τὰ περὶ τὴν Λευκάδα πλοῖα παρеспόνδησε, καὶ τότε τῆς μὲν Πελαγονίας πόλισμα διηρπακότα τὸ προσαγορευόμενον Πισσαίον, τῆς δὲ Δασσαρήτιδος προσηγμένον πόλις κλπ. Κατὰ τὸν Πολύβιον δηλ. δύο ἦσαν οἱ λόγοι τῆς παρеспонδίας τοῦ Σκερδιλαΐδα, τὰ προσοφειλόμενα χρήματα, τ.ἔ. ἡ μετὰ δόλον ἀπόκτησις αὐτῶν (ἐπιβολῆ τῆς κομιδῆς τῶν χρημάτων), καὶ τὰ πλοῖα του περὶ τὴν Λευκάδα. Πρὸς κατανόησιν ὁμοίως τούτων ὁ κ. Γυϊόκας ἔπρεπε νὰ ἔχη ὑπ' ὄψιν τρία ἄλλα χωρία τοῦ Πολύβιου, ἧτις IV, 29, 7.—V, 95, 1-4. — V, 101, 1, τὰ ὁποῖα παραβλέπει. Ἀπ' αὐτὰ μανθάνομεν ὅτι ὁ Φίλιππος θέλων νὰ προσταίρισθῆ τὸν Σκερδιλαΐδαν εἰς τὸν κατὰ τῶν Αἰτωλῶν πόλεμον συνῆψε συμμα-

χίαν (220 π.Χ.), εἰς τὴν ὁποίαν αὐτὸς μὲν ὑπεσχέθη νὰ τὸν βοηθήσῃ νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Αἰτωλοὺς, οἱ ὅποιοι τὸν ἠδίκησαν εἰς τὴν λείαν τῆς λεηλατηθείσης Κυναίθης, ἐκεῖνος δὲ εἰς ἀντάλλαγμα θὰ ἐλάμβανεν ὡς ἄμοιβὴν 20 τάλαντα ἐτησίως, ἀλλὰ θὰ ἀπέστελλε 30 πλοῖα πρὸς βοήθειάν του κατὰ τῶν Αἰτωλῶν. Πράγματι κατὰ τοὺς ἀγῶνας τοῦ Φιλίππου τοῦ ἔτους 217, ὁ Σκερδιλαΐδης τὸν ὑπεστηρίζε, δὲν ἀπέστειλεν ὅμοια τὰ συμφωνηθέντα 30 πλοῖα, διότι λόγῳ ταραχῶν πολλὰ ἐχρησιμοποιήθησαν εἰς τὴν Ἰλλυρίαν, ἀλλὰ μόνον 15. Κατόπιν τῆς ἀθετήσεως ταύτης ὁ Φίλιππος ἀπέφυγε νὰ ἀποπληρώσῃ τὸ συνολικὸν ποσὸν τῶν 20 τάλαντων. Τότε ὁ Σκερδιλαΐδης ἐπέδιώξε νὰ λάβῃ τὸ δικαίον του διὰ τῆς βίας. Ἀπέστειλε τὰ 15 πλοῖα (λ ἐ μ β ο ι) εἰς τὴν Λευκάδα. Ἐκεῖ ταῦτα, γενόμενα φιλικῶς δεκτὰ λόγῳ τῆς ὑφισταμένης συμμαχίας, ἐληλάτησαν μὲ δόλον τέσσαρα ναυλοχοῦντα κορινθιακὰ πλοῖα καὶ τὰ ἀπέστειλαν εἰς τὸν βασιλεῖα των. Κατόπιν τὰ 15 πλοῖα ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Λευκάδα καὶ πλέοντα κατὰ μῆκος τῶν ἀκτῶν κατηυθύνθησαν πρὸς νότον, πρὸς τὸν Μαλέαν, ὅπου ἐσυνέχισαν τὸ πειρατικὸν τῶν ἔργων. Αὐτοὶ λοιπὸν ἦσαν οἱ λόγοι τῆς παρασπονδίας τοῦ Σκερδιλαΐδα, ὅπως μὲς τοὺς ἐκθέτει ἐπανειλημένως ὁ Πολύβιος, καὶ ὅχι ἡ ἀπλή ἀρνήσις τοῦ Φιλίππου νὰ δώσῃ τὴν ὑπεσχημένην ἐτησίαν ἄμοιβὴν τῶν 20 τάλαντων, καὶ αὐτὸς ὁ ρόλος τῶν πλοίων περὶ τὴν Λευκάδα, τὰ ὅποια ἐσφαλμένως ἐσυσχέτισεν ὁ συγγραφεὺς μὲ τὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ Σκερδιλαΐδα εἰς τὴν Ἄνω Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἰλλυρίαν. Πάντα ταῦτα ὁ κ. Γυϊόκας ἠδύνατο νὰ εὕρῃ προχείρως εἰς τὸ ἄρθρον «Skerdilaidas» τοῦ Fiehn ἐν RE Supplb. V, 278/9.

Ὅμοιος ἡ συνήθεια τοῦ σ. νὰ παραθέτῃ πάντοτε χωρία τοῦ Πολυβίου ἄνευ ἀποχρῶντος λόγου εἰς τὰς ὑποσημειώσεις οὐδένα σκοπὸν ἐξυπηρετεῖ. Ἡ παράθεσις χωρίων δὲν ἀποτελεῖ διάκοσμον, ἀλλὰ πράττομεν τοῦτο, ἐφ' ὅσον ὑπάρχει πρόβλημα, ἀλλὰ ὅπως ἀρκούμεθα νὰ σημειώσωμεν ἀκριβῶς καὶ πιστῶς τὰ στοιχεῖα τοῦ χωρίου. Ὅταν ὅμως ἀναγράφωμεν χωρία ἀρχαίων κειμένων, ἔχει τὴν ἀπαίτησιν ὁ ἀναγνώστης νὰ εἶναι ταῦτα ἀηλλαγμένα λαθῶν καὶ νὰ ἀντιστοιχοῦν ἐπακριβῶς εἰς τὰ ὑπομνηματιζόμενα σημεῖα τῆς μελέτης. Δὲν συμβαίνει ὅμως τοῦτο εἰς τὴν παρούσαν μελέτην. Οὕτως ἄλλοτε μέρος μόνον τοῦ χωρίου ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν παράγραφον, ἐνθα σημειώνεται ὁ ἀριθμὸς τῆς παραπομπῆς, τὸ ὑπόλοιπον εἰς ἄλλην, ὅπου ὅμως ὑπάρχει ἄλλος ἀριθμὸς (σελ. 15, ὑποσημ. 2. 3), ἄλλοτε οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει ἡ παραπομπὴ μὲ τὸ κείμενον ἢ πρέπει ἄλλοῦ νὰ ἀναζητηθῇ (σελ. 25, ὑποσημ. 3) καὶ ἐν γένει παρατηρεῖται μεγάλη ἀταξία, ἄλλοτε δὲ γίνεται κακὴ ἀντιγραφή τοῦ κειμένου (π.χ. σελ. 8, 2: δυστυχῶς ἀντὶ δυσχερῶς. 9, 2: δεύτερον τῶν «Αἰτωλῶν» πλεονάζει. 9, 3: καταγόντες ἀντὶ καταγαγόντες.—15, 2: τοὺς ὄρους τῆς χώρας... συνεγγίζειν ἀντὶ τοῖς ὄροις τῆς χώρας... συνεγγίζειν.—15, 4: στρατοπαιδείαν ἀντὶ στρατοπεδίαν.—20, 4: ἀνέστρεψεν ἀντὶ ἀνέτρεψε.—22, 1: Δαρδανίων ἀντὶ Δαρδανέων.—ἐν Λαρίσση ἀντὶ ἐν Λαρίση.—30, 2: ἐπὶ βολώτατος ἀντὶ ἐπιβολώτατος.—36, 2: οἰκειότη' ἀν ἀντὶ οἰκειότατ' ἀν.—49, 2: ἐπιτιμημένους ἀντὶ ἐπιτετιμημένους κ.ἀ.π.).

Τὴν αὐτὴν ἀμέλειαν καὶ ἀσυνέπειαν παρατηροῦμεν καὶ περὶ τὰς παραπομπὰς εἰς τοὺς συγχρόνους ἐρευνητὰς καὶ συγγραφεῖς. Παίρνομεν δύο μεμονωμένα παραδείγματα. Εἰς τὴν σελ. 5, ὑποσημ. 1 καὶ σελ. 47 παραπέμπει εἰς τὸ ἔργον τοῦ κ. H. Berve ὡς ἐξῆς Helmut von Berve, Griechische Geschichte, Freiburg in Breslau 1931, τόμ. 2 (ἡ 2. Hälfte), σελ. 329. Ὁ Γερμανὸς καθηγητὴς φέρει, ὅπως βλέπομεν, τὸν τίτλον εὐγενείας von, τὸν ὅποιον δὲν ἔχει. Ὁ κ. Γυϊόκας, προφανῶς, παρεσύρθη ἀπὸ τὴν πρώτην ἐκδοσιν τοῦ βιβλίου, τοῦ ὁποίου ὁ τίτλος εἶναι Griechische Geschichte (verfasst ἐννοεῖται) von H. Berve, πρόκειται δηλ. περὶ τῆς προθέσεως von, ὅχι περὶ τοῦ τίτλου εὐγενείας. Ἐσφαλμένως εἶναι ἀκόμη ὁ τόπος καὶ ὁ χρόνος ἐκδόσεως: Freiburg in Breslau 1931 ἀντὶ Freiburg im Breisgau 1933. Ἐν τούτοις, ἂν καὶ παραπέμπει εἰς τὴν ἐκδοσιν ταύτην, χρησιμοποεῖ τὴν δευτέραν, γενομένην τὸ 1951. Ὅμοίως διὰ τὸν Th. Mommsen ὅτε μὲν παραπέμπει εἰς τὴν ἐκδοσιν τοῦ 1874 (σελ. 5.7.35), ὅτε δὲ τοῦ 1865 (σ. 39.48.51). Διατὶ αὐτὴ ἡ ἀστάθεια; Προτιμότερον θὰ ἦτο, ἐφ' ὅσον εἶχε

πρὸ αὐτοῦ τόσας ἐκδόσεις τῆς ἱστορίας τοῦ Mommsen, νὰ χρησιμοποίησι τὴν ἐκδοσὶν τοῦ 1925, ὅπου ἀποφεύγονται πλείστα σφάλματα τῶν προηγουμένων.

Χρησιμοποιεῖ ἀκόμη ἐσφαλμένον τύπον ὀνομάτων τινῶν, ὡς Δωρίμαχος ἀντὶ Δωρίμαχος (σελ. 8, 9). — Ἄμυνος ἀντὶ Ἄμυνᾶς (σελ. 13) (πρόκειται περὶ τοῦ Ἄμυνάνδρου). — Σκείρων ἀντὶ Σκύρων (σελ. 9, 1). — Σωσθένης ἀντὶ Σωσίθεος καὶ Ἡράκλειος ἀντὶ Ἡράκλειτος (σελ. 46). Μάγονος ἀντὶ Μάγων (σελ. 48). — Σκερδίλαδος (μόνον παρὰ Λιβίῳ XXVI, 24, 9. XXVII, 30, 13: Scerdilaedus), ἐνθ' οὗ τὸ σύνθημα καὶ καθιερωμένον εἶναι Σκερδίλαϊδας (Βλ. Πολύβ. IV, 16, 9. 29, 2.5.6. V, 3.3.4.3. 110, 3).

Ἐν τοῖσις, παρὰ τὰ μειονεκτήματα, ἡ μικρὰ αὕτη μελέτη, γραμμένη με ἐνθουσιασμόν καὶ γλαφυρότητα, εἶναι χρήσιμον ἀνάγνωσμα διὰ πάντα Ἑλληνα, ἐπιθυμοῦντα νὰ λάβῃ ἰδεάν τινὰ τῆς κρίσιμου ἐκείνης ἐποχῆς.

ΔΗΜ. ΚΑΝΑΤΣΟΥΛΗΣ

Dr. Lothar Siegesmund, Griechisch-Makedonische Impressionen (Ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν Μακεδονίαν), Thessaloniki 1968 (Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Μακεδονικὴ Λογοτεχνικὴ Βιβλιοθήκη ἀρ. 1), 80 μικρὸν, σελ. 120 με 16 πίνακες εἰκόνων καὶ ἓνα χάρτη.

«Σήμερα ὅπως καὶ πάντα ἡ Ἑλλάδα ἔχει ὕψιστη σημασία γιὰ κάθε ἄνθρωπον ποὺ ζηταίε νὰ βρῇ τὸν ἑαυτό του». Ὁ ἀναγνώστης ποὺ διαβάζει τὴ φράση αὕτη τοῦ Henry Miller ὡς μόνον τοῦ βιβλίου τοῦ δρ. Lothar Siegesmund, ἄλλοτε Γενικοῦ Προξένου (καὶ τώρα Ἐπιτίμου) τῆς Ὁμοσπονδιακῆς Δημοκρατίας τῆς Γερμανίας ἐστὶ Θεσσαλονίκῃ, «Ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν Μακεδονίαν» θὰ καταλάβῃ ἄμεσως ὅτι πολλὰ τὰ ἐγκωμιαστικὰ ἔχουν γραφῆ σ' αὐτὸ γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὴν Μακεδονίαν. Καὶ ἡ πρόβλεψή του αὕτη δὲ διαφεύδεται: ἀπὸ τὴν πρώτην φράσιν τοῦ βιβλίου, ὅπου ὁ εὖζωνας τοῦ ἑλληνικοῦ μεθοριακοῦ φυλακίου με τὴν ἀστραπερῆ φουστάνελα του παρουσιάζεται ἐστὰ μάτια τοῦ συγγραφέα ὡς «ὁ πρῶτος χαιρετισμὸς τῆς ἑλληνικῆς φιλοξενίας», ὡς τὴν ἀκροτελεύτιαν περιγραφήν τῆς ἡμορφιάς ποὺ σκορπίζει τὸ καλοκαιριτικὸ ἑλληνικὸ ἡλιοβασιλεμα πέρα ἐκεῖ ἐστὶ Σαμοθράκη, ὅλα μέσα ἐστὶ βιβλίον αὐτὸ εἶναι ἓνας ὕμνος ἐστὶ μακεδονικὴ γῆ, ἓνα προσκύνημα ἐστὶ μνημεῖα τῆς, ἓνα ἐγκώμιον οὗτος ἄνθρωπος τῆς.

Βασικὰ ὁ συγγραφέας ἐπιδιώκει νὰ περιγράψῃ ὅ,τι θὰ ὀνομαζόταν «μνημειακὴ Μακεδονία». Καὶ με τὴν παρामीαν του ἐστὶ Θεσσαλονικὴ καὶ με τὶς περιόδους του ἐπὶ πόλεις καὶ περιοχὰς τῆς Μακεδονίας εἶχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ δῆ καὶ νὰ περιγράψῃ τὰ μνημεῖα ποὺ σώζονται ἀπὸ τὴ μακρινὴ ἀρχαιότητα ἢ ἀπὸ τὰ βυζαντινὰ χρόνια ὡς τὰ σήμερα. Ἡ περιγραφή του δὲν εἶναι ξερὴ καὶ σχολαστικὴ. Διακηρύσσονται ὅτι εἶναι «ἀδαής», ἀρα ἀνεύθυνος, ἐπομένως ἐλεύθερος, ὁ συγγραφέας δὲν καταπιάνεται με καθαρὴ καὶ «ἐπιστημονικὴ» ἀρχαιολογία, παρὰ δίνει τὴν προσωπικὴν του ἐντύπωσιν ἀπὸ ὅ,τι μελετᾷ ἐπὶ τόπου. Ἄν τὸ μνημεῖον ἀνήκῃ ἐστὶ συνηθισμένα εὐρήματα, δίνει τὰ στοιχεῖα του με ἀδρὲς γραμμές· ἂν προσφέρεται γιὰ περισσότερη μελέτη, προσπαθεῖ νὰ συλλάβῃ τὴν τεχντροπία του, τὸ περιεργάζεται ἀπὸ κάθε ἄποψη, διακινδυνεύει κάπου κάπου ἐνα «ἴσως», γιὰ νὰ συμπληρώσῃ ἓνα κολοβὸν ἄγαλμα, συχνὰ ὅμως ἀφήνει καὶ ἐστὶ φαντασίαν τοῦ ἀναγνώστη νὰ συμπληρώσῃ καὶ αὕτη τὰ ὑπόλοιπα... Εἶτε ἐστὶ ὑπαιθρον βρίσκεται, ὅπου με τὰ ἐλάχιστα λείψανα «ὀλοκληρώνει» ἓναν ἀρχαῖον τάφον, εἶτε ἐπὶ μουσεῖον περιτοιχίζεται ἀπὸ τὰ πλοῦσια εὐρήματα ἢ ἐπὶ βυζαντινὸν ναὸν θαμνώνεται ἀπὸ τὴν τέχνην τῶν μωσαϊκῶν, εἶτε ἀντικρίζει ἀπὸ τὴ θάλασσαν τὶς μονὰς τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἢ ἀπὸ κοντὰ ἀποθαμμάζει τοὺς ἠθναυρούς του, ἢ ἐστὶ τὸν ἀπέναντι οὗ ὅλα εἶναι ἐστὶ ἐπιλαβὴν προσκνητῆ, ποὺ ζῆ μὰ καὶ ζωντανεῖ τὰ μνημεῖα. Ὁ κ. Siegesmund δὲ μελετᾷ ἀπλῶς τὶς ἀρχαιότητες τῆς Μακεδονίας, ἀλλὰ μιλάει, πὸ σωστά: ὁ κ. λ. ε. γ. ε. τ. α. ι. μαζὶ τούς.